

ΤΟ ΔΗΜΩΔΕΣ ΑΞΣΜΑ "ΟΝΕΙΡΟ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ,

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Υπό τόν τίτλον «Όνειρο τῆς Παναγίας» εἶναι γνωστὸν δημῶδες ζῆσμα, τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν εἰς τὸν σχετικὸν φάκελον τοῦ Λαογραφικοῦ Ἐρχείου καταγεγραμμένα μέχρι σήμερον 18 παραλλαγá. Τούτων τρεῖς προέρχονται ἐκ Κρήτης (Ἰνναχωρίον (Τοπόλια) Κισάμου, Λατοίδα Μεραμβέλλου, Λιθίνες Σητείας), μία ἐκ Σάμου (Μαυρατζαῖοι), ἕξ ἐκ Δωδεκανήσου (Ρόδος, Κάσος, Κάρπαθος, Ψέριμος, Καστελλόριζον, Δωδεκανήσιοι Ἀμερικῆς), τρεῖς ἐκ Κύπρου (Κούκλια Πάφου, Λευκόνοικον, Κάρμι Κερυνείας), τρεῖς ἐκ Πόντου (Σινώπη, Ἰνέπολις, Σαμψοῦς), μία ἐκ δυτικῆς Μακεδονίας (Πελεκάνος Σιατίστῆς) καὶ μία ἐκ Φαναρίου· Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τούτων αἱ ἑννέα εἶναι ἐκδεδομένα, αἱ δὲ ὑπόλοιποι ἀνέκδοτοι.

Τὸ ζῆσμα τοῦτο χρησιμοποιεῖται ὡς προσευχὴ πρὸς πρόληψιν παντὸς κακοῦ ἐπαπειλοῦντος τὸν λέγοντα, ὡς τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ προοιμίου καὶ τῆς κατακλειδος τῶν περισσοτέρων παραλλαγῶν του. Οὕτως εἰς τὴν ἐκ Λατοίδας Μεραμβέλλου Κρήτης παραλλαγὴν λέγεται ἐν προοιμίῳ:

*Σταυρέ μου, σταυρωμένη μου, σταυρέ μ', ἀληθινέ μου,
κι ἀπούσαν ἐγεννήθηκα σὴ χάρη σου πιστεύω...*

καὶ ἐν κατακλειδί:

*Κι ὁποιος θάλασσα πατήση
καὶ στεριά γὰ προπατήση,*

γὰ τὸ λέη τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα καὶ τρεῖς φορὲς τὴ νύχτα¹.

Εἰς τὴν ἕξ Ἰνναχωρίου τῆς αὐτῆς νήσου ὑπάρχει ἐν ἀρχῇ:

Ἄγγελέ μου, εὐλογημένη...

εἰς δὲ τὸ τέλος:

¹ Λαογραφικοῦ Ἐρχείου ἀρ. 1162 Β', σ. 55-56 (συλλ. *Μαρίας Λιονδάκη* ἐκ Λατοίδας Μεραμβέλλου Κρήτης, 1938). Ἐφεξῆς αἱ παραπομπαὶ εἰς χειρογράφους συλλογὰς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἐρχείου θὰ σημειοῦνται διὰ τῆς βραχυγραφίας: Λ.Α.

*Ἐκ τῆς ἀποστολῆς
 Ἐκ τῆς ἀποστολῆς
 τρεῖς τὸ πρωί,
 τρεῖς τὸ μεσημέρι
 καὶ τρεῖς τὸ βράδυ,
 ἄγγελος ἐκεῖ¹.*

Ὅμοιως εἰς τὴν ἐκ Σάμου (Μαυρατζαῖοι) παραλλαγὴν ἀναγινώσκομεν: «*Τ' δ-
 νειρό σ', μητέρα μου, ὅποιος τὸν λέει τρεῖς φουρὲς τῆ μέρα καὶ τρεῖς τῆ νύχτα, ποτὲ
 δὲ θὰ ἰδῆ οὐτ' ἀστραπὴ οὐτὶ βροντὴ | κὶ σὲ θάλασσα νὰ μπῆ | σὰ στ' σιγιά θὰ
 πιρπατῆ | κ' ἡ ὥρα θανάτ' ἂν τοῦ θ' μνηθῆ, | στ' Δευτέρα παρουσία δὲ θὰ κριθῆ*»².
 Τὰ αὐτὰ λέγονται περίπου καὶ εἰς ἄλλας τινὰς παραλλαγὰς τοῦ ἔσματος. Ἐν Σι-
 νώπῃ τοῦ Πόντου τὸ ἔλεγον κατὰ τὴν πρωίαν, προτοῦ φάγουν³, καὶ ἐν Σαμψούντι
 κατὰ τὴν Μεγάλῃν Τεσσαρακοστὴν τρεῖς τῆς ἡμέρας⁴. Τέλος εἰς Πελεκάνου Σιατί-
 στης τῆς Μακεδονίας σημειοῦται, ὅτι «*ὅποιος τὸ ξέρει αὐτό, νὰ τὸ λήη τρεῖς φορὲς
 τὴν ἡμέρα κὶ ὀκτὼ τὸ Σάββατο*»⁵, ἐν δὲ τῇ νήσῳ Ψερίμου Δωδεκανήσου «*λέγεται τὸ
 βράδυ πὸν θὰ κοιμηθοῦν*»⁶.

Παραθέτων κατωτέρω τὰ κείμενα τριῶν παραλλαγῶν τοῦ ἔσματος (2 ἐκ Κρή-
 τος καὶ 1 ἐκ Ρόδου), ὡς ἀριωτέρων τῶν ἄλλων ὑπὸ ἔποψιν περιεχομένου καὶ μορ-
 φῆς, προβαίνω εἰς τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ πρὸς ἀντίστοιχον ἐν Ρουμανίᾳ δημῶδες
 ἔσμα τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, τέλος δὲ συζητῶ τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ
 τελευταίου.

1. Παραλλαγὴ ἐξ Ἰνναχωρίου (Τοπολίων) Κισάμου Κρήτης⁷.

*Ἄγγελέ μου, εὐλογημένη,
 χαῖρε, κεχαριτωμένη⁸,
 βλέπε, σκέπε τὴν ψυχὴ μου,
 τὴν ψυχὴ καὶ τὴ ζωὴ μου.*

¹ Λ.Α. ἀρ. 1161 Β', σ. 82 - 83 (συλλ. *Μαρίας Λιουδάκη* ἐξ Ἰνναχωρίου (Τοπολίων) Κρή-
 τος, 1938).

² Λ.Α. ἀρ. 1428, σ. 38, ἀρ. 8 (συλλ. *Ν. Δημητρίου* ἐκ Μαυρατζαίων Σάμου, 1939).

³ Λ.Α. ἀρ. 1141, σ. 22 - 26, 167 - 68 (συλλ. *Μαρίας Λιουδάκη* παρὰ προσφύγων ἐκ Σινώ-
 πης, 1938).

⁴ Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 61.

⁵ Λ.Α. ἀρ. 1369 Α', σ. 85, ἀρ. 24 (συλλ. *Κ. Μπέντα* ἐκ Πελεκάνου Σιατίσσης, 1939).

⁶ Λ.Α. ἀρ. 2193, σ. 236 - 37 (συλλ. *Γ. Κ. Σπυριδάκη* ἐκ Ψερίμου Δωδεκανήσου, 1956).

⁷ Βλ. ἀνωτ. σημ. 1.

⁸ Χφ: καὶ χαριτωμένη.

- 5 Μὴν ἔρθῃ μαύρη ταραχή, μὴν ἔρθῃ μαῦρος φόβος,
 νὰ μοῦ τὴν πάρη τὴν ψυχὴ, νὰ πά' νὰ μοῦ τὴν κρίνη,
 μόνο ὡς ἔρθῃ ὁ Δαβὴς¹ μὲ τὴν ταπεινοσύνη.
 Ἐφ'τὰ οὐρανοὶ ἀνοίξανε, χρυσὸς σταυρὸς ἐφάνη,
 δεξὰ πάει ἡ Παναγιὰ καὶ πάει κι Ἁγιοάννης².
- 10 Ἐκειδὰ σπῆλιος φοβερὸς καὶ τρομερὸς ἐφάνη,
 πὸν ἕκατο³ ἡ μητέρα μας κ' ἕκαμε τὸν ἀφέντη μας Χριστό.
 Τοὶ τρεῖς ἐγεννήθη,
 τοὶ τέσσερεις ἐξύπνησε.
 — «Κοιμᾶσαι, μητέρα μου,
 φῶς καὶ ἀναλαμπίδα μου ;»
 — «Κοιμοῦμαι, γιέ μου, καὶ ξυπνῶ
 κι ὄνειρο βαρὺ θωρῶ,
 πὼς σ' ἐπιάσανε οἱ σκύλοι οἱ γ' Ἰουδαῖοι.
 Σὰν πουλὶ σ' ἐπιάσανε,
 20 σὰν ὄζο σ' ἐσφάζανε,
 τὸ τιμητικὸ σου αἷμα χάμαι στὴ γῆ ἐχύθη·
 στραβὸς τό 'βαλε,
 μάθια ἔκαμε·
 κουτσὸς τ' ἀλείφτηκε,
 25 πόδια ἔκαμε·
 ἄτεκνη τό 'πυε,
 παιδὶ ἔκαμε.
 Ἄπὸν βρεθῆ
 νὰ τὸ πῆ
 30 τρεῖς τὸ πρῶι,
 τρεῖς τὸ μεσημέρι
 καὶ τρεῖς τὸ βράδυ,
 ἄγγελος ἐκεῖ.

2. Παραλλαγή ἐκ Λατοΐδας Μεραμβέλλου (Κρήτης)⁴.

Σταυρέ μου, σταυρωμένε μου, σταυρέ μ' ἀληθινέ μου,
 κι ἀπούσαν⁴ ἐγεννήθηκα στὴ χάρη σου πιστεύγω,

¹ Δαβίδ. ² Ἅγιος Ἰωάννης.

³ Λ. Α. ἀρ. 1162 Β', σ. 55-56.

⁴ Ἄφ' ὄτου.

στη χάρη σου, στη δόξα σου και στην ανάστασή σου.
 Πιστεύω πώς δά κατεβῆς στη γῆς, τὴν οἰκουμένη,
 5 νὰ κρίνης τὴν ψυχούλα μου, τὴν πολυκολασμένη,
 ἀπὸ τὴν ἔχω κρίματα περίσσα φορτωμένη.

Παναγία, χαριτωμένη
 κι ἀγγελοχαιρετισμένη,
 στέκω καὶ παρακαλῶ σε,
 10 τοῦ Χριστοῦ μὲ παραδῶσε.

Κι ὁ Χριστὸς νὰ μὲ περάσῃ
 ἀπὸ τῆ Τρίχας τὸ γιοφύρι
 κι ἀπὸ φοβερὸ κριτήρι.

Πάνω στὸ σπήλαιο, στὴ φάτινη τῶν ἀλόγω,
 15 ἐγέννησεν ἡ Δέσποινα τὸν Ἰησοῦ Χριστό.

Τριῶ μερῶ, τριῶ νυχτῶ βρέχος, παιδί, ἐμίλησε καὶ εἶπε :

— «Κοιμᾶμαι, μάννα μου,
 κοιμᾶσαι, μητέρα μου;»

— «Δὲν κοιμοῦμαι, ὑγιέ μου, μόνο ἀγρυπνῶ
 20 κι ὄνειρο βαρὺ σὲ θωρῶ,
 πὼς σ' ἐστεφανώσανε μ' ἀγκάθινο στεφάνι,
 τὸ σύντριμο, τὸ μίντριμο¹ ποτίσασί σε,
 πέντε κάρφους ἐβαστοῦσαν κ' ἐκαρφώσασί σε,
 25 δυὸ στὰ πόδια
 δυὸ στὰ χέρια
 κ' ἔνα στὰ φύλλα τῆ καρδούλας.

Κι ὅποιος θάλασσα πατήσῃ
 καὶ στεριά νὰ προπατήσῃ,
 30 νὰ τὸ λέῃ τρεῖς φορὲς τὴν ἡμέρα
 καὶ τρεῖς φορὲς τὴ νύχτα,
 ποτὲ κακὸ δὲν τοῦ τυχαίνει,
 μήτε στὴν κρίση τοῦ Θεοῦ δὲν κρίνεται.

¹ «Ξίδι καὶ χολή. Ἔτσι τὸ ξήγησε ἡ Μαρία Παπαστεφανάκη, 71 χρόνων», σημειώνει ἡ συλλογεὺς Μαρία Διουδάκη.

3. Παραλλαγή ἐκ Ρόδου¹.

Ἡ Κυρὰ ἡ Θεοτόκος
 στὰ κλαδάκια ἐκοιμᾶτο,
 κι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τῆς
 ξάγρουπνος ἔστεκεν κοντά τῆς.

- 5 — «Κοιμᾶσαι, μάννα μου, καλὴ
 καὶ μητέρα ὅλου τοῦ κόσμου;»
 — «Μηδὲ κοιμοῦμαι, γιούκα μου,
 μηδὲ ξαγρουπνῶ, παιδί μου,
 μόνον ὄνειρο σέ ἴδα καὶ τρέμω
 10 καὶ συλλογιοῦμαι πῶς νὰ σοῦ τὸ πῶ».
 — «Πές μου, μάννα μου καλή,
 κ' ἐγὼ θὰ στὸ διαλύνω».
 — «Χρυσό μου, κλωνοράκι μου,
 στὸν Παράδεισο σ' εἶδα σήμερα
 15 κ' ἔκαμες μεγάλο κάλεσμα
 κάλεσες οὐλοὺς τοὺς Ἀποστόλους
 κ' ἕνας σὲ κατάδωσε
 στοὺς ἄπιστους Ὀβραίους,
 καὶ τὰ σκυλιὰ σ' ἐπιάσασι
 20 καὶ στοῦ Πιλάτου τὴν ἀλλή
 σ' ἐπῆραν νὰ σὲ κρεμάσουσι.
 Ἐβγαλαν τ' ἅγια σου παπούτσια
 καὶ τὰ τσαρούχια σοῦ φορέσασι,
 βγάλλους σου τ' ἁγιοζώναρο
 25 καὶ βάτος σ' ἐτυλίξασιν,
 κρού νερὸ τοὺς ζήτηξες,
 ξίδιν καὶ χολῆς σοῦ δώσασιν».
 — «Ἀληθινὴ ἴσαι, μάννα μου,
 ἀληθινὸ καὶ τ' ὄνειρό σου,
 30 κι ὅποιος τὸ ἴπῃ γιὰ τὸ φογγρασιῆ,
 κακὸθ θάνατον ἔν θωρεῖ
 καὶ στὸν καιρὸ τῆς κρίσης του
 καλὸ θὰ βγῆ γιὰ τὴν ψυχὴν του».

¹ Ἀναστ. Βρόντη, Ροδιακὰ λαογραφικά, τόμ. Β', Ρόδος 1950, σ. 88 - 89, ἀρ. 4.

Εἰς τὸ ἄσμα, κατὰ τὰς ὡς ἄνω παραλλαγάς, κύριον θέμα εἶναι ὁ διάλογος μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Παναγίας. Ὁ Χριστός, ἰστάμενος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς μητρὸς του, εὐρισκομένης μεταξὺ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, τὴν ἐρωτᾷ, ἂν κοιμᾶται, ἐκείνη δὲ τοῦ ἀπαντιᾷ, ὅτι ἐξύπνησε τρομαγμένη, διότι ἔβλεπεν εἰς τὸ ὄνειρόν της τὴν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων σύλληψιν, τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τὴν σταύρωσιν αὐτοῦ. Ὁ Ἰησοῦς, ἀκούων ἀτάραχος τὸ ὄνειρον τῆς μητρὸς, ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ¹.

Ἡ προσευχὴ² αὕτη εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλαγῶν παρουσιάζεται ἀπὸ μετρικῆς ἐπόψεως ἰδιόμορφος. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ποιητικὴ σύνθεσις της εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν τεχνικὴν τῶν ἐπωδῶν. Ἄλλως τε οἱ στίχοι:

*Τὸ τιμητικὸ σου αἶμα χάμαι σὴ γῆ ἐχύθη,
στραβὸς τό βαλε,
μάθια ἔκαμε,
κουτσὸς τ' ἀλείφτηκε,
πόδια ἔκαμε . . .*³

μεταφέρουν ἡμᾶς εἰς ἀναλόγους κατὰ τὴν μορφὴν διατυπώσεις ἐπωδῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν θεραπείαν διαφόρων νόσων.

Ἄσμα δημῶδες τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου γνωρίζομεν ὅτι ἀπαντιᾷ καὶ παρὰ τῶ ρουμανικῶ λαῶ, χρησιμοποιούμενον ἐν Ρουμανίᾳ ὡς «φύλαχτό» καὶ ἀπαγγελλόμενον ὡς προσευχὴ⁴. Παραθέτω κατωτέρω τὸ κείμενον αὐτοῦ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατὰ λογάδην:

¹ Κατὰ τὴν ὡς ἄνω παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος ἐκ Ρόδου ὁ Χριστὸς λέγει:

*Ἀληθινὴ ἴσαι, μάνα μου,
ἀληθινὸ καὶ τ' ὄνειρό σου.*

Καὶ εἰς τὴν ἐκ Σάμου παραλλαγὴν λέγεται:

*Ἀλήθεια εἶνι, μάνα μου,
μητέρα μου . . .*

Λ. Α. ἀρ. 1428, σ. 37 - 38, ἀρ. 8.

² Μόνον ἐν Κύπρῳ «τὸ τραγουδοῦν μὲ λυπητερό σκοπό. Τὸ τραγουδοῦν συνήθως στὴ γιορτὴ τῆς Παναγίας». Λ. Α. ἀρ. 1896 Α', σ. 131 (συλλ. Δ. Ἰ. Α. Πετροπούλου, ἀπὸ Κούκλια Πάφου, 1953).

³ Βλ. τὴν ὡς ἄνω ὑπ' ἀρ. 1 παραλλαγὴν, στίχ. 21 - 25.

⁴ Τοῦτο λέγουν εἰς τὸν νομὸν Muscel τῆς Βλαχίας κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὡς καὶ κατὰ τὰς ὥρας κινδύνου. Βλ. *T. Pamfile, Sărbătorile la Români. Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*, București 1914, σ. 33 - 34.

- Piatră peste piatră
Maica Domnului
Jos pe piatră ședeă ;
Domnul Hristos
- 5 P'altă parte venea ...
—O Maica noastră ce iubeshi
Ori dormi, ori odihnești ?
—O Doamne, fiul meu,
Nici dorm, nici odihnesc
- 10 Puținel somn însonnai
Și mare vis că visai :
Unde te prinsese câinii de Jidovi
In Udea,
Te căsnia, te chinuia,
- 15 Cu oțet și fiere te - adăpa ...
Te 'mbrăcase
Cu cămașe de urzică,
Te 'ncinsese cu brâu de mărăcine
Și - ți pusese
- 20 Coroană de spini în cap.
—O Doamne, Maica noastră,
Cine mă vrea bate cu palmele
Peste față obrazului,
Cu biciu de foc din cer
- 25 L'oiu săgeta.
—O Doamne, fiul meu,
Cine va vrea zice
Aceste cuvinte
Ziua de trei ori
- 30 Și noaptea de două ori,
Nici focu nu-l va arde.
Nici Tătari nu-l va robi.
Nici de ciuma nu va muri¹.

Πέτρα στήν πέτρα. | 'Η Παναγία |
κάτω σέ πέτρα ἐκάθονταν | και ὁ Κύ-
ριος Ἰησοῦς Χριστός | ἀπ' ἄλλο μέ-
ρος ἔρχονταν... | —¹Ω μητέρα μου,
τί ἔχεις, | κοιμᾶσαι ἢ ἀναπαύεσαι ; |
—¹Ω Κύριε, νιέ μου, | οὔτε κοιμοῦ-
μαι, οὔτε ἀναπαύομαι. | Λίγον ὕπνον
ἐπῆρα | και μεγάλο ὄνειρο εἶδα : |
πὼς σ' ἐπιαναν οἱ σκύλοι οἱ Ἑβραῖοι, |
στήν Ἰουδαία | σ' ἐτυραννοῦσαν,
σ' ἐβασάνιζαν, | ξίδι και χολή σ' ἐ-
πότιζαν... | Σοῦ ἔβαζαν πονκάμισο
ἀπό τσουκνίδα, | σ' ἔδεναν μέ σχοινί
ἀπό ἀγκάθια | και σοῦ ἔβαζαν στήν
κεφαλὴν ἀκάνθινο στεφάνι. | —¹Ω
Κυρία, μητέρα μου, | ὅποιος θὰ μέ
ραπίση | στό μάγουλο, | μέ πύρινη
ρομφαία ἀπό τὸν οὐρανὸ | θὰ τὸν
κτυπήσω. | —¹Ω Κύριε, νιέ μου, |
ὅποιος θὰ εἰπῆ | αὐτὰς τὰς λέξεις |
τὴν ἡμέρα τρεῖς φορές | και τὴν νύ-
κτα δυὸ φορές, | οὔτε φωτιά θὰ τὸν
καύση | οὔτε ἀπό τοὺς Τατάρους
θὰ ὑποδουλωθῆ | οὔτε ἀπό χολέρα
θὰ πεθάνη.

¹ Tudor Pamfile, *ἐνθ'* ἄν., σ. 33 - 34. Βλ. και παρὰ C. Rădulescu - Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului*, București 1910, σ. 84. N. Cartoian, *Cărțile populare în literatură Românească. Epoca influenței grecești*, τόμ. II, București 1938, σ. 105.

Φανερά είναι ἡ ὁμοιότης τοῦ ρουμανικοῦ τούτου ἔξματος πρὸς τὸ ἑλληνικόν¹. Τὸ περιεχόμενον εἰς ἀμφοτέρα εἶναι τὸ αὐτό, ἢ δὲ πλοκὴ τῶν ἐπεισοδίων καὶ ἡ σειρά τῶν στίχων εἶναι περίπου αἱ ἴδιαι. Κύριον θέμα καὶ εἰς τὸ ρουμανικὸν εἶναι ὁ κατόπιν τοῦ φρικτοῦ ὄνειρου τῆς Παναγίας διάλογος μετὰ τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς ἐπιχειμένης ἐκείνου σταυρώσεως. Ἔτι δ' ὠρισμένοι τῶν στίχων τοῦ ἔξματος τούτου νομίζει τις ὅτι μετεφράσθησαν ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἢ καὶ ἀντιστρόφως². Διαφοραὶ παρατηροῦνται μόνον εἰς τὸ προοίμιον. Τὸ ρουμανικὸν ἀρχίζει μὲ τὸν τυπικὸν στίχον *Piatră peste piatră* (= Πέτρα στὴν πέτρα), τὸ δὲ ἑλληνικὸν εἰς τὰς περισσοτέρας γνωστὰς παραλλαγὰς αὐτοῦ μὲ τὴν ἐρώτησιν τοῦ Χριστοῦ: *Κοιμᾶσαι, μητέρα μου*; Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ ἀποστροφή πρὸς τὸν Ἄγγελον ἢ τὸν Σταυρόν, ἢ ὑπάρχουσα μὲν εἰς τὰ δύο ὡς ἄνω ἐκ Κρήτης παρατεθέντα κείμενα, μὴ ἀπαντῶσα δ' εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς παραλλαγὰς³, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μελέτης τοῦ σχετικοῦ φακέλου τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, νομίζω, ὅτι εἶναι μεταγενεστέρα τῆς συνθέσεως τοῦ ἔξματος προσθήκη. Ἡ δὲ κατακλείς εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἔξματα, τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ ρουμανικὸν, εἶναι τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐν τῷ ρουμανικῷ γίνεται μνεΐα καὶ τῶν Τατάρων, ἥτις κατὰ τὸν N. Cartoian δεικνύει ὅτι τοῦτο «εἶναι προγενέστερον τῆς Φαναριωτικῆς ἐποχῆς ἢ τὸ ὀλιγώτερον τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, ἐπειδὴ κατὰ τὴν Φαναριωτικὴν περίοδον εἶχον παύσει αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Τατάρων»⁴.

Ἦδη τίθεται τὸ ἐρώτημα. Πόθεν προέρχεται τὸ δημῶδες τοῦτο ἐν Ρουμανίᾳ ἔξμα; Κατὰ τὸν N. Cartoian πρότυπον αὐτοῦ εἶναι ἡ γνωστὴ ἐν Ρουμανίᾳ ἀπόκρυφος διήγησις «Τὸ ὄνειρον τῆς Παναγίας». Εἰς λαϊκὸν φυλλάδιον, κυκλοφοροῦμενον ἐκεῖ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπιστολὴ τῆς Παναγίας», περιέχονται καὶ τὸ «Ὀνειρον τῆς Παναγίας» καὶ ἡ «Κάθοδος εἰς τὸν Ἄδην». Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ρουμανικῆς Ἀκαδημίας εὐρίσκονται πολλαὶ ἐκδόσεις μὲ τὰ ἐν λόγῳ κείμενα, ἐξ ὧν ἡ παλαιότερα ἐξετυπώθη ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ ἔτος 1863 εἰς τὸ τυπογραφεῖον Rassidescu, ἕτερα δὲ ἔκδοσις τούτων ἐδημοσιεύθη καὶ πάλιν ἐκεῖ κατὰ τὸ 1887 διὰ κυριλλικῶν, ὡς καὶ παλαιότερον, γραμμάτων⁵.

¹ Ὁφείλω νὰ σημειώσω, ὅτι τὴν ὁμοιότητα ταύτην πρῶτοι ἡμεῖς παρατηροῦμεν ἐν ταῦθα. Οἱ ἐν Ρουμανίᾳ ἐρευνηταὶ ἀγνοοῦν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔξματος, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ ἀειμνήστου N. Cartoian, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐμελέτησε σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ ἔξματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ. Βλ. N. Cartoian, ἔνθ' ἀν., σ. 106.

² Πρβλ. τοὺς στίχους 17 - 26 τῆς ὡς ἄνω ἐκ Λατοΐδας Μεραμβέλλου Κρήτης παραλλαγῆς πρὸς τοὺς στίχους 6 - 20 τοῦ ρουμανικοῦ ἔξματος.

³ Ἐξαιρουμένης τῆς ἐκ Ψερίμου τῆς Δωδεκανήσου.

⁴ N. Cartoian, ἔνθ' ἀν., σ. 105.

⁵ Βλ. βιβλιογραφίαν περὶ τῶν χειρογράφων καὶ ἐκδόσεων τῆς ἀποκρύφου ταύτης διηγήσεως παρὰ N. Cartoian, ἔνθ' ἀν., σ. 106.

Εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς αὐτῆς ἢ ἐν λόγῳ ρουμανικῆ διήγησις τοῦ «Ὀνειροῦ» ἔχει ἐν περιλήψει ὡς ἐξῆς: «Ἡ Παναγία κοιμᾶται ἐν Βηθλεὲμ παρὰ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Ὁ Χριστὸς ἔρχεται πρὸς αὐτήν, τὴν ἔξυπνᾷ, ἐκείνη δὲ τοῦ λέγει τὸ ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἔβλεπε δι' αὐτόν. — Υἱέ μου, γλυκύτατε, τοῦ λέγει, εἶδα τὸν Πέτρον εἰς τὴν Ρώμην, τὸν Παῦλον εἰς τὴν Δαμασκόν, ἀλλ' ἐσὲ σὲ εἶδον σταυρούμενον ἐν τῷ μέσῳ δύο λησιῶν. Οἱ Γραμματεῖς, οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἄπιστοι Ἰουδαῖοι ὄξος καὶ χολὴν σὲ ἐπότιζον... στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν σου ἔθετον...»¹. Τὸ κείμενον τελειώνει μὲ τὴν συμβουλὴν τῆς Παναγίας: «Ὅποιος θὰ τὸ γράψῃ καὶ θὰ τὸ ἔχη ἐπάνω του, θὰ ἔχη τὸν οἶκτον τοῦ Θεοῦ... καὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του θὰ παρουσιασθῶ ἐγὼ καὶ θὰ παρακαλέσω μετὰ τῶν ἀγγέλων τὸν υἱόν μου διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του»². Ἐν Ρουμανίᾳ, κατὰ τὸν N. Cartojan, τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος τῆς ἐν λόγῳ διηγήσεως συνετέλεσεν, ὥστε τὸ «Ὀνειρον τῆς Παναγίας» νὰ κατακτήσῃ τὰς λαϊκὰς τάξεις, ἀφοῦ καὶ σήμερον οἱ Ρουμᾶνοι χωρικοὶ φέρουν τοῦτο ὡς «φυλαχτό», προωρισμένον νὰ προφυλάττῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὰς δυστυχίας³. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ρουμανίας, ἐπάγεται, ἢ ἀπόκρυφος αὕτη διήγησις μεγάλως τιμᾶται⁴.

Πρότυπον καὶ πηγὴ τῆς διηγήσεως ταύτης, κατὰ τὸν ἴδιον ἐρευνητὴν, εἶναι τὸ ἀπόκρυφον κείμενον τῆς «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», τὸ ὁποῖον διεσώθη, ὡς ἔδειξεν ὁ Tischendorf, εἰς διαφόρους παραλλαγὰς, ἑλληνικὴν, ἀραβικὴν, 2 λατινικὰς, κοπτικὴν καὶ συριακὴν⁵. Εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο λατινικῶν παραλλαγῶν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Tischendorf, ἔχομεν, λέγει ὁ Cartojan, διάλογον μετὰ τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Σωτῆρος. Ἡ Παρθένος παρακαλεῖ τὸν Χριστὸν νὰ εἴπῃ εἰς αὐ-

¹ N. Cartojan, ἔνθ' ἄν., σ. 104 - 105.

² N. Cartojan, ἔνθ' ἄν., σ. 105. Ἄς σημειωθῇ, ὅτι τὸ «Ὀνειρον τῆς Παναγίας» συμφύρεται μὲ τὴν «Ἐπιστολὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», περὶ τῆς ὁποίας βλ. Hipp. Delehaye, La lettre tombée du ciel, ἐν Académie royale de Belgique. Bulletin de la classe de lettres, 1899, σ. 211 κ.ἐξ. Maximilian Bittner, Der vom Himmel gefallene Brief Christi in seinen morgenländischen Versionen und Rezensionen, ἐν Denkschriften der kaiserlichen Akademie d. Wissensch. in Wien. Philosoph. - hist. Kl. 51 (1906). Ὁ Delehaye, στηριζόμενος εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αἱ παλαιότεραι παραλλαγὰί τῆς «Ἐπιστολῆς τοῦ Χριστοῦ» εἶναι λατινικαί, πιστεύει ὅτι ἡ «Ἐπιστολή», ἥτις, ὡς γνωστόν, ἐγένετο γνωστὴ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν δον αἰ. (τῷ 584), ἐπλάσθη ἐν τῇ λατινικῇ Ἀφρικῇ. Ὁ δὲ Bittner, βασισθεὶς εἰς τὴν κριτικὴν τῆς ἐσωτερικῆς μορφῆς τῶν κειμένων, πιστεύει ὅτι τὸ πρωτότυπον αὐτῆς ἐγράφη ἑλληνιστί. Βλ. N. Cartojan, Cărțile populare, τόμ. I, București 1929, σ. 102, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

³ N. Cartojan, Cărțile populare, τόμ. II, σ. 105.

⁴ N. Cartojan, ἔνθ' ἄν., σ. 106.

⁵ Βλ. παρὰ N. Cartojan, ἔνθ' ἄν., σ. 104.

τὴν περὶ τοῦ θανάτου τῆς τρεῖς ἡμέρας πρότερον. Καὶ ὁ Χριστὸς λέγει: «Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ σὲ ἐγκαταλείψω; ... Οἱ ἄγγελοί μου θὰ σὲ φυλάττουν... Ἐφ' οὗ δ' ὑποστῶ τὸ πάθος διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, θὰ ἀναστηθῶ μετὰ τριήμερον»¹. Ὁ διάλογος οὗτος, καθ' ὃν ὁ Χριστὸς ἀποκαλύπτει εἰς τὴν μητέρα του τὰ συμβησόμενα, ὑπῆρξεν, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ N. Cartoijan, ἡ ἀφετηρία τῆς ἀποκρύφου διηγήσεως περὶ τοῦ «Ὀνείρου τῆς Παναγίας»².

Δυστυχῶς δὲν ἐπέτυχον νὰ εὔρω εἰς τὰς δημοσίας βιβλιοθήκας τῶν Ἀθηνῶν τὸ ἑλληνικὸν ἀπόκρυφον κείμενον τῆς «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», ἀλλ' εἶδον ἐν τῇ Μπενაკεῖφ βιβλιοθήκῃ τὸ λατινικὸν καὶ τὸ κοπτικὸν κείμενον τῆς διηγήσεως ταύτης μετ' ἀντιστοιχοῦ ἀγγλικῆς μεταφράσεως τοῦ δευτέρου³. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν σχετικῶν κειμένων διεπίστωσα ὅτι ἡ δημώδης ρουμανικὴ διήγησις: «Τὸ ὄνειρον τῆς Παναγίας» δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἀπόκρυφον διήγησιν τῆς «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», καθὼς ὑπεστήριξεν ὁ N. Cartoijan· ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ περιεχομένου ἀμφοτέρων τῶν ὡς ἄνω διηγήσεων δὲν δύναται νὰ ἐξαχθῇ τοιοῦτο συμπέρασμα. Τὸ μόνον κοινὸν μεταξὺ τούτων σημεῖον εἶναι ἀπλῶς ὁ τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ Χριστοῦ διάλογος, ὅστις ὅμως οὐδεμίαν ἔχει εἰς τὰς διηγήσεις ταύτας ὁμοιότητα.

Ἄλλαχοῦ λοιπὸν πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν πηγὴν τῆς προελεύσεως τῆς ρουμανικῆς διηγήσεως τοῦ «Ὀνείρου τῆς Παναγίας».

Ἡ ὑπαρξίς τοῦ μὲ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον ἑλληνικοῦ δημώδους ἄσματος, τὸ

¹ Παραθέτω ἐνταῦθα τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τῆς λατινικῆς παραλλαγῆς τοῦ ἀποκρύφου κειμένου τῆς «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», τὸ ὁποῖον δὲν παραθέτει ὁ N. Cartoijan: «In tempore illo antequam Dominus ad passionem veniret, et inter multa verba, quae mater filio inquisibit, de suo transitu interrogare coepit eum tali affamine. O carissime fili, precor sanctitatem tuam ut, quando anima mea de corpore exierit, tertio die ante facias me scire, et tu, dilecte fili, cum tuis angelis eam suscipe. Tum suscepit deprecationem dilectae matris dixitque ei. O aula et templum dei vivi, o perpetua benedicta, o regina omnium sanctorum et benedicta super omnes feminas; antequam me portares in tuo utero, semper custodivi te et cibare feci te cotidie meo angelico cibo, ut nosti: quomodo de deseram postquam tu me portasti et nutristi, fugiendo in Egyptum detulisti et multas angustias pro me sustinuisti? Ecce scias quia angeli mei semper custodierunt te et custodient usque ad transitum tuum. Sed postquam sustinero passionem propter homines, sicut scriptum est, et in die tertio resurrexero et post LX dies in celum ascendero, cum videris me cum angelis et archangelis, cum sanctis et cum virginibus et cum meis discipulis ad te venientem...». Apocalypses Apocryphae.... ed C. Tischendorf, Lipsiae 1866, σ. 113-14.

² N. Cartoijan, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 104.

³ Coptic Apocryphal Gospels. Translations... by Forbes Robinson, Cambridge 1896, σ. 33, 95.

ὅποιον, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, ἠγγόνει ὁ Cartoian, γεννᾷ τὴν εὐλογον ὑποψίαν¹ μήπως τοῦτο εἶναι ἡ πηγή, ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν ἢ ἐν λόγῳ ἀπόκρυφος ρουμανικὴ διήγησις τοῦ «Ὁνειροῦ», ἐκ ταύτης δὲ ἀκολουθῶς καὶ τὸ σχετικὸν δημῶδες ἐν Ρουμανίᾳ ἔσμα.

Τὴν ὑποψίαν ταύτην ἐνισχύουν, νομίζω, τὰ ἐξῆς, σχετικὰ πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ζήτημα.

Παλαιότερον τοῦ N. Cartoian ὁ λαογράφος S. Fl. Marian ἐθεώρει τὴν ὡς ἄνω ρουμανικὴν διήγησιν τοῦ «Ὁνειροῦ», ἐν συμφυρμῷ μετ' ἄλλου τινὸς χριστιανικοῦ ἀποκρύφου καὶ μετὰ εἰδωλολατρικῆς τινος παραδόσεως, προγενεστέρας τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ, ὡς πηγὴν συνθέσεως τῶν γνωστῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἐμμέτρων «διηγήσεων» περὶ τῆς ἀναζητήσεως τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῆς Παναγίας². Ἡ Θεοτόκος, συμφώνως πρὸς τὰς «διηγήσεις» ταύτας, συναντήσασα τὸν ἠγαπημένον μαθητὴν τοῦ υἱοῦ της Ἰωάννην, ἐρωτᾷ αὐτὸν περὶ τοῦ διδασκάλου του³. Ἐπειτα αὕτη ζητεῖ πληροφορίας ἀπὸ τὸν ξυλουργόν, τὸν κατασκευάσαντα τὸν σταυρόν, καὶ κατόπιν ἀπὸ τὸν σιδηρουργόν, ὁ ὁποῖος ἐχάλκευσε τοὺς ἥλους τῆς σταυρώσεως. Ἐπίσης εἰς τὰ ἐν λόγῳ ρουμανικὰ ἔσματα ἀναφέρονται οἱ παρηγορητικοὶ λόγοι, τοὺς ὁποῖους ἀπηύθυνεν ὁ Κύριος πρὸς τὴν μητέρα του ἐπάνω ἀπὸ τὸν σταυρόν.

Πρὸς πληρεστέραν κατατόπισιν τοῦ Ἑλληνοσ ἀναγνώστου θὰ παραθέσω ἐν-ταῦθα ἀπόσπασμα μακροσκελοῦς παραλλαγῆς τοῦ ρουμανικοῦ ἔσματος ἐκ Μπουκοβίνης, λεγομένου κατὰ τὰ Χριστουγεννιάτικα κάλανδα.

N' o văzut pe fiul său,
Pe fiul lui Dumnezeu,
Da o văzut pe Ion,
Pe Sânt-Ion
Nănașul lui Dumnezeu

(Ἡ Παναγία) δὲν εἶδε τὸν υἱὸν της, |
τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, | ἀλλὰ εἶδε
τὸν Ἰωάννην, | τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, |
τὸν νουνὸν τοῦ Θεοῦ | καὶ κουμπά-

¹ Ἐκφράζω ὑποψίαν καὶ οὐχὶ βεβαιότητα, διότι δὲν γνωρίζομεν, ἂν τὸ ἐλληνικὸν ἔσμα εἶναι προγενέστερον χρονικῶς τῆς ρουμανικῆς διηγήσεως τοῦ «Ὁνειροῦ». Ἐπίσης ὑποπεύομεν μήπως εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔσματος ὑπόκειται ἄγνωστος ἡμῖν ἐλληνικὴ ἀπόκρυφος διήγησις, ἣτις πιθανῶς ἐγένετο γνωστὴ καὶ ἐν Ρουμανίᾳ, χρησιμεύσασα ὡς πρότυπον τῆς συνθέσεως τοῦ «Ὁνειροῦ», ὡς τοῦτο συνέβη μὲ τὸσα ἄλλα ἐλληνικὰ ἀγιολογικὰ κείμενα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐσηματίσθησαν ἀντίστοιχα ρουμανικά. Βλ. περὶ τούτων *Legende hagiografice, ἐν N. Cartoian, ἐνθ' ἄν., σ. 131 - 134.*

² *S. F. Marian, Legendele Maicii Domnului. Studiu folcloric. București 1904, σ. 106 - 107 (ἔκδ. τῆς Ρουμαν. Ἀκαδημ.).*

³ «Μὴν εἶδες τὸν υἱόκα μου κ' ἐσὲ τὸ δάσκαλό σου», ὡς λέγεται εἰς τὸ ἐλληνικὸν δημῶδες ἔσμα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς.

- Și cumățul său.
 Și văzându-l l-o întrebat
 Și astfel i-o cuvântat:
 — Ioane,
 Sânt-Ioane!
 N'ai văzut,
 N'ai auzit
 De fiul meu,
 De fiul lui Dumnezeu
 Și de cinul (=finul) tău?
 — Maică! de văzut
 Eu nu l-am văzut.
 Da de auzit
 Eu am auzit
 Că Jidovi-l chinuesc
 Și amar îl mai muncesc
 Lângă poarta lui Pilat
 Cea alba de brad,
 Răstignit pe cruce
 De măr dulce.
 Cu cămașă de urzică
 L-o îmbrăcat,
 Cu curea de măcieș
 L-o încins.
 Coroana de spini
 Pe cap i-o pus,
 Trestie sub unghii
 I-o bătut,
 Sânge în păhar
 I-o sprijinit,
 Jidovii la masă
 De-a rândul l-o bătut¹.

¹ Ἀξιόλογον διαφέρον παρουσιάζει ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ ἔσματος ὁ διάλογος τῆς Παναγίας ἀφ' ἑνὸς μὲ τὸν ξυλοργὸν καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸν σιδηροργόν. Ἐκ τούτων παραθέτω τὸν δεύτερον:

¹ S. F. Marian, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 109.

- Bună ziuă, meștere!
 — Mulțumesc dumi-tale,
 Maică Sfântă, preacurată.
 Ce plângi, ce oftezi,
 Ce te văerezi?
 — Cum n'oiu plânge și oftă
 Și cum nu m'oiu văeră,
 Ca numa-un fiu am avut
 Și pe-acela l-am perdut.
 Și acum am auzit
 Că Jidovi-l chinuesc
 Și amar îl mai muncesc
 Lângă poarta lui Pilat,
 Cea albă de brad,
 Răstignit pe cruce
 De măr dulce!
 N'ai văzut,
 N'ai auzit
 De fiul meu,
 De fiul lui Dumnezeu?
 — Ba, eu, Maic', am auzit
 Și cu ochii l'am văzut
 Lângă poarta lui Pilat,
 Cea albă de brad,
 Răstignit pe cruce
 De măr dulce.
 Da nu numai l-am văzut,
 Ci și cuie i-am făcut
 Cu cari a fost răstignit

— Καλημέρα, μάστορα! | — Σᾶς εὐχα-
 ριστῶ, | Ἁγία Παρθένα. | Γιατί κλαῖς,
 γιατί ἀναστενάξεις, | γιατί θλίβε-
 σαι; | — Πῶς νὰ μὴ κλαίω καὶ
 νὰ μὴ ἀναστενάζω | καὶ πῶς
 νὰ μὴ θλιβῶμαι, | ποὺ εἶχα
 ἓνα μοναχοπαίδι | καὶ τὸ ἔχασα. |
 Καὶ τώρα ἤκουσα, | ὅτι οἱ Ἑβραῖοι
 τὸ τυραννοῦν | καὶ πικρὰ
 τὸ βασανίζουν | κοντὰ στὴ θύρα
 τοῦ Πιλάτου, | τὴν ἄσπρη ἀπὸ
 ἔλατο, | σταυρωμένον σὲ σταυρὸ |
 ἀπὸ γλυκομηλιά! | Δὲν εἶδες, |
 δὲν ἤκουσες | διὰ τὸν υἱόν μου, |
 διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ; | — Ναί,
 Παρθένα, ἤκουσα | καὶ μὲ τὰ
 μάτια μου τὸν εἶδα | κοντὰ στοῦ
 Πιλάτου τὴν θύρα, | ποὺ εἶναι
 ἄσπρη ἀπὸ ἔλατο, | σταυρω-
 μένον σὲ σταυρὸ | ἀπὸ γλυκο-
 μηλιά. | Κι ὄχι μονάχα ποὺ
 τὸν εἶδα, | ἀλλὰ ἔκαμα καὶ
 τὰ καρφιά | ποὺ μ' αὐτὰ τὸν
 ἐκάρφωσαν.

Ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος, προερχομένης ἐκ Βλαχίας, παραθέτω τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα:

Jidovii, când au văzut
 Că Isus e domnul Sfânt,

Οἱ Ἑβραῖοι, σὰν εἶδαν | πῶς ὁ Ἱη-
 σοῦς εἶναι ὁ Ἅγιος ὁ Κύριος, | τὸν

¹ S. F. Marian, ἐνθ' ἄν., σ. 110.

După el au alergat,
 Cu lanțuri că l-au legat
 Și l-au dus și la Pilat.
 Sus pe cruce l-au suit
 Și pe el l-au răstignit:
 Cu piroane de oțel
 Ca să moară ușurel.
 Cu fiere l-au adăpat
 Pe Christos cel înșelat,
 Pe Dumnezeu împărat.
 Pământul s'a tremurat,
 Soarele s'a întunecat,
 Luna fața și-a schimbat,
 Jidovii s'au spăimântat
 Și cu glas tare-au strigat:
 Că Isus cu adevărat
 Fost-al lumii împărat.
 Impăratul cerurilor,
 Bucuria oamenilor,
 Prăpădul Jidovilor! ¹

ἐκυνήγησαν καὶ με ἄλυσίδες τὸν
 ἔδεσαν | καὶ τοῦ Πιλάτου τὸν ἔφε-
 ραν. | Ἐπάνω σὲ σταυρὸ τὸν ἀνέ-
 βασαν | καὶ τὸν ἐσταύρωσαν: | με
 περόνια ἀπὸ ἀτσάλι | διὰ νὰ
 ἀργοπεθάνη. | Μὲ χολὴν ἐπότισαν |
 τὸν προδομένο Χριστό, | τὸν
 βασιλέα, τὸν Θεόν. | Ἡ γῆ ἐσει-
 στηκε, | ὁ ἥλιος ἐμαύρισε, | τὸ φεγ-
 γάρι ἄλλαξε ὄψη. | Οἱ Ἑβραῖοι
 ἐτρόμαξαν | καὶ με δυνατὴ φωνὴ
 ἐφώναξαν: | Ὁ Ἰησοῦς ἀληθινὰ |
 ὑπῆρξε τοῦ κόσμου βασιλιάς. | Βα-
 σιλιὰς τῶν οὐρανῶν, | χαρὰ τῶν
 ἀνθρώπων, | καταστροφὴ τῶν Ἑ-
 βραίων.

Αἱ ἔμμετροι αὗται ρουμανικαὶ «διηγήσεις» χρησιμοποιοῦνται, ὅπως καὶ τὸ ᾄσμα: «Τὸ ὄνειρον τῆς Παναγίας» ὡς «φυλαχτὸ» (προσευχή), διότι εἷς τινὰς παραλλαγὰς καταλήγουν ὡς ἐξῆς: «Ὅποιος θὰ τὸ λέγῃ τὸ πρωί, ὅταν ἐξυπνᾷ, αὐτὸς θὰ ὀδηγηθῆ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἀγγέλων εἰς τὸν Παράδεισον».

Πρότυπον τῶν ἐμμέτρων τούτων «διηγήσεων» ἐθεωρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ M. Gaster ² ἡ ἀπόκρυφος διήγησις «Visul Maicii Domnului» (=Τὸ ὄνειρον τῆς Παναγίας). Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ S. F. Marian καὶ τοῦ M. Gaster δὲν παρεδέχθη ὁ N. Cartoian καὶ ὑπεστήριξε, ὅτι αἱ ἐν λόγῳ «διηγήσεις» περὶ τῆς ἀναζητήσεως τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῆς μητρὸς του δὲν ἀπέρρευσαν ἐκ τῆς ἀποκρύφου ρουμανικῆς διηγήσεως τοῦ «Ὁνείρου τῆς Παναγίας», ἀλλ' ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ἐλληνικῶν δημοδῶν ᾠσμάτων, τῶν ᾄδομένων εἰς τὰ χωρία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Μεγάλην

¹ S. F. Marian, ἐνθ' ἄν., σ. 222.

² M. Gaster, Studies and Texts in folklore magic mediaeval romances hebrew apocrypha. II. London, 1925-1928. Βλ. παρὰ N. Cartoian, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. II, σ. 106, σημ.

Παρασκευὴν καὶ γνωστῶν ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Τὸ μοιρολόι τοῦ Χριστοῦ», «τῆς σταύρωσης», «ὁ θρῆνος τῆς Παναϊᾶς» κ.τ.δ.¹.

Μὲ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ N. Cartoian συνετάχθη ἐπ' ἑσχάτων καὶ ὁ Οὐγγρος καθηγητὴς L. Galdi γράφων: «Εἰς τὴν Μολδαβίαν οὐ μακρὰν τῆς Suceava ὁ S. Fl. Marian κατέγραψε περιέργον ἄσμα συγκείμενον ἐκ σειρᾶς διαλόγων. Ἡ Παναγία, ἣ ὁποία φαίνεται νὰ μὴ εἶναι καθόλου πληροφορημένη διὰ τὰ γεγονότα τοῦ Γολγοθᾶ, ζητεῖ πανταχοῦ τὸν υἱὸν τῆς καὶ εἰς τὸν δρόμον τῶν ἀναζητήσεών της συναντᾷ πρῶτον τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, ὁ ὁποῖος τῆς ἀναφέρει τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἔπειτα τὸν ξυλουργόν, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σταυροῦ, τέλος δὲ τὸν σιδηρουργόν, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τοὺς ἀναγκαίους διὰ τὴν σταύρωσιν ἦλους. Οἱ διάλογοι ἔχουν τὴν μορφήν παραλογῆς. Αἱ ἐρωτήσεις τῆς Παναγίας καὶ αἱ ἀπαντήσεις τῶν μετ' αὐτῆς διαλεγομένων προσώπων εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον στερεότυποι. Προσθέτομεν ἀκόμη ὅτι τὰ τοιοῦτου εἶδους ἄσματα, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Povestea Maicii Domnului» ἢ «Povestea lui Christos» (= «Διήγησις τῆς Παναγίας» ἢ «Διήγησις τοῦ Χριστοῦ») συνήθως τελειώνουν διὰ διαλόγου τῆς Παναγίας μὲ τὸν ἐσταυρωμένον. Κατὰ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην ὁ Χριστὸς προσπαθεῖ νὰ παρηγορήσῃ τὴν μητέρα του»². «Ἄλλὰ ποία ἡ ἀρχὴ τῆς παραλογῆς ταύτης;» ἐρωτᾷ ὁ Galdi, καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: «Ἀντιθέτως πρὸς τὰς γνώμας τοῦ S. F. Marian καὶ τοῦ M. Gaster, οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ ἄσμα... διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἐτέρου κειμένου λεγομένου «Visul Maicii Domnului» (= Τὸ ὄνειρον τῆς Παναγίας), προτιμῶμεν νὰ παραδεχθῶμεν τὰς ἀπόψεις τοῦ N. Cartoian, κατὰ τὸν ὅποιον τὸ ἄσμα τῆς ἀναζητήσεως τοῦ Ἰησοῦ πρέπει ν' ἀναχθῆ εἰς γνωστὸν εἶδος τῆς Νεοελληνικῆς λαογραφίας, ἥτοι εἰς «τὸ μοιρολόγι τοῦ Χριστοῦ», «τῆς σταύρωσης», «ὁ θρῆνος τῆς Παναϊᾶς», «ὁ θρῆνος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς», «τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ» κτλ.»³.

Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο, προσθέτομεν ἡμεῖς, κατέληξεν ὁ N. Cartoian, διότι ἐγνώριζε τὰ ἀντίστοιχα πρὸς τὸ ρουμανικὸν «τῆς ἀναζητήσεως» ἑλληνικὰ ἄσματα, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων ἐπέισθη, ὅτι ταῦτα οὐ μόνον εἶναι προγενέ-

¹ N. Cartoian, ἔνθ' ἄνωτ. Βλ. καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδην, ἐν Λαογρ., τόμ. 11 (1934/37), σ. 253, ἔνθα βιβλιογραφία περὶ τῶν ἁσμάτων τούτων.

² L. Galdi, Les echos Roumains des Μοιρολόγια neohelléniques, ἐν Byzantinoslavica, τόμ. XI, 1. Prague 1950, σ. 1 - 2.

³ L. Galdi, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 2. Ἐκ τοῦ ἰδίου «μοτίβου» προέρχεται κατὰ τὸν Galdi (ἐνθ' ἄν., σ. 4 - 5) καὶ ἡ παραλογὴ τῆς Μιοριῶα, ἔνθα «ὁ δολοφονηθεὶς ποιμὴν υἱὸς ἀναζητεῖται ὑπὸ τῆς μητρὸς του».

στερα τοῦ ρουμανικοῦ, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρξαν καὶ τὸ πρότυπον διὰ τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ¹. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐπίσης ρουμανικὸν ἄσμα: «Τὸ Ὀνειρον τῆς Παναγίας» καὶ τὴν διήγησιν περὶ αὐτοῦ, νομίζομεν, ὅτι διάφορον θὰ διετύπωνε γνώμην ὁ ἴδιος ἐρευνητής, ὁ Cartoian, ἐὰν ἐγνώριζε τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀντιστοίχου ἑλληνικοῦ ἄσματος μὲ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἰδίαν παρά τε τῷ ἑλληνικῷ καὶ τῷ ρουμανικῷ λαῷ χρησιμοποίησιν. Τὸ ἑλληνικὸν δημῶδες ἄσμα — προσευχή — τοῦ «Ὀνειρου τῆς Παναγίας» πιθανῶς γενόμενον γνωστὸν ἐν Ρουμανίᾳ πρὸ τῆς Φαναριωτικῆς ἐποχῆς συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς τε ἀποκρύφου ρουμανικῆς διηγῆσεως καὶ τοῦ ὁμωνύμου ἄσματος.

R É S U M É

La chanson populaire: *Le songe de la Sainte Vierge*

Dans certaines régions du monde grec (Chypre, Dodécane, Crète, Macédoine, Pont-Euxin et plus particulièrement celles de Sinope et de Samsun) le peuple chante comme prière «le songe de la Sainte Vierge», chanson à laquelle on attribue la valeur d'une protection contre les maladies; elle peut empêcher ou guérir tous les maux.

Le sujet principal de toutes les variantes de la chanson est un dialogue entre le Christ et la Sainte Vierge; Jésus se tient à côté de sa Mère qui se trouve dans un état de rêve, mais sans dormir; il lui demande si elle dort; elle répond qu'elle vient de se réveiller, effrayée par un songe terrible: les Juifs auraient arrêté, torturé, et, finalement, crucifié son fils. Jésus, ayant entendu dans le calme le rêve de sa Mère, l'assure qu'il n'est que trop prophétique.

Cette chanson populaire est connue aussi en Roumanie, où, récitée comme prière, elle protège des maladies.

L'auteur du présent article compare la chanson grecque à la chanson roumaine et tire au clair leur parenté évidente. Au sujet de la chanson roumaine, il réfute la thèse de N. Cartoian, selon laquelle l'original de cette chanson était une narration du même nom, tirée du texte apocryphe de la «Dormition de la Sainte Vierge». Cartoian ignorait l'existence de la chanson grecque, qui l'aurait aidé à découvrir l'origine de la chanson roumaine. Le savant roumain, dans son effort de fixer l'origine des contes populaires en vers de son pays ayant comme sujet la «recherche du Seigneur par la

¹ «Ἐπιβιώσεις ρουμανικᾶς ἐνὸς περιφήμου «εἴδους» τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας» ὀνομάζει τὰ κάλαντα τῆς ἀναζητήσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν παραλογὴν τῆς Μιοριτᾶ ὁ L. Galdi, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5.

Sainte Vierge», avait abouti à la conclusion qu'elles proviennent des chansons populaires grecques concernant la Crucifixion, connues sous le nom de Μοιρολόγι τῆς Παναγίας (Lamentation de la Sainte Vierge). C'est exactement le cas aussi bien des contes en vers que de la chanson populaire roumains, ayant comme sujet le «Songe de la Sainte Vierge». Leur comparaison à la chanson grecque entreprise par l'auteur du présent article nous amène à conclure à leur origine grecque.

